

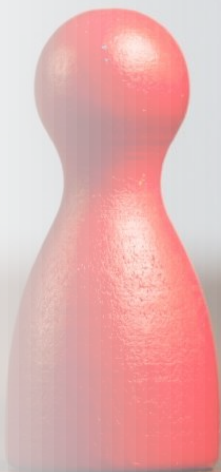
Miten kieli luo tai purkaa eriarvoisuutta?

Eva Rönkkö

Eläkeläiset ry

Liikunnan ja moninaisuustyön suunnittelija

Väitöskirjatutkija, Jyväskylän yliopisto

Tässä
esityksessä:

Kielellinen moninaisuus –
mitä se on?

Kieli käyttöresurssina

Kieli ja minäkuva

Kieli sosiaalisen aseman
määrittäjänä

Mistä puhumme, kun puhumme kielestä?

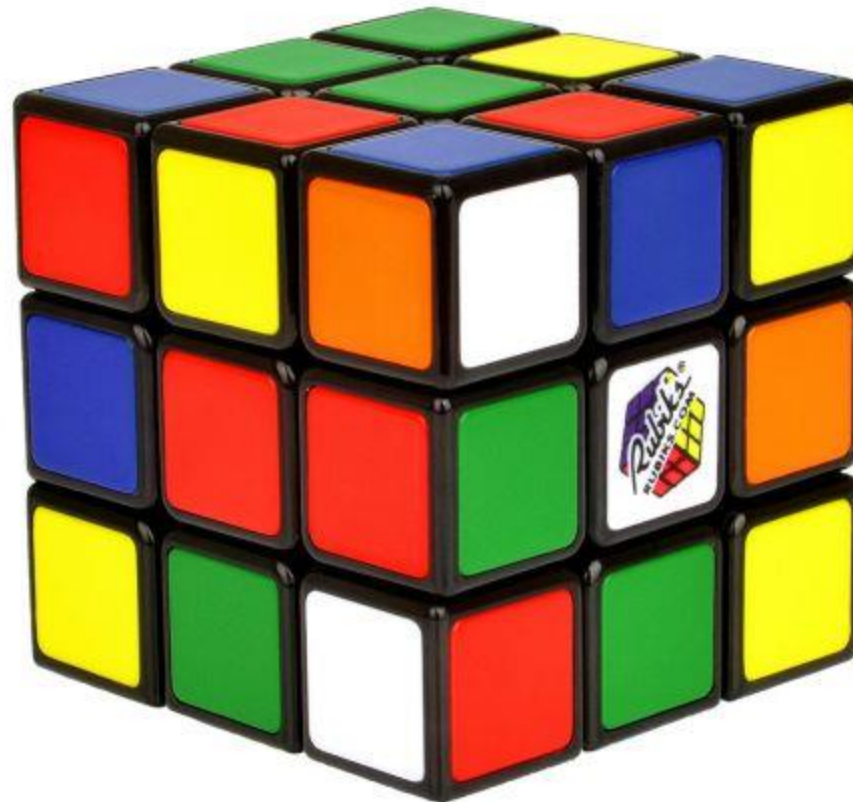
Sisällöllinen – (ala) kulttuurien kantaja

- liikuntakieli
- tiedekieli
- nuorisokieli
- ”huono suomi”

Määrällinen

Esim:

- suomi
- viro
- saksa
- arabia
- viittomakieli

Muodollinen

- puhekieli
- kirjakieli
- kehonkieli
- liikekieli

Kieleen liittyvä eriarvoisuus ilmenee:

Elämänehtojen eriarvoisuus:

- Terveystila
- Kieliympäristö
- Mahdollisuus oppia

Resurssien eriarvoisuus:

- Montaako kieltä puhuu
- Miten hallitsee kieliä
- Millainen on oman yhteisön kielivaranto
- Koulutustausta

Sosiaalinen eriarvoisuus:

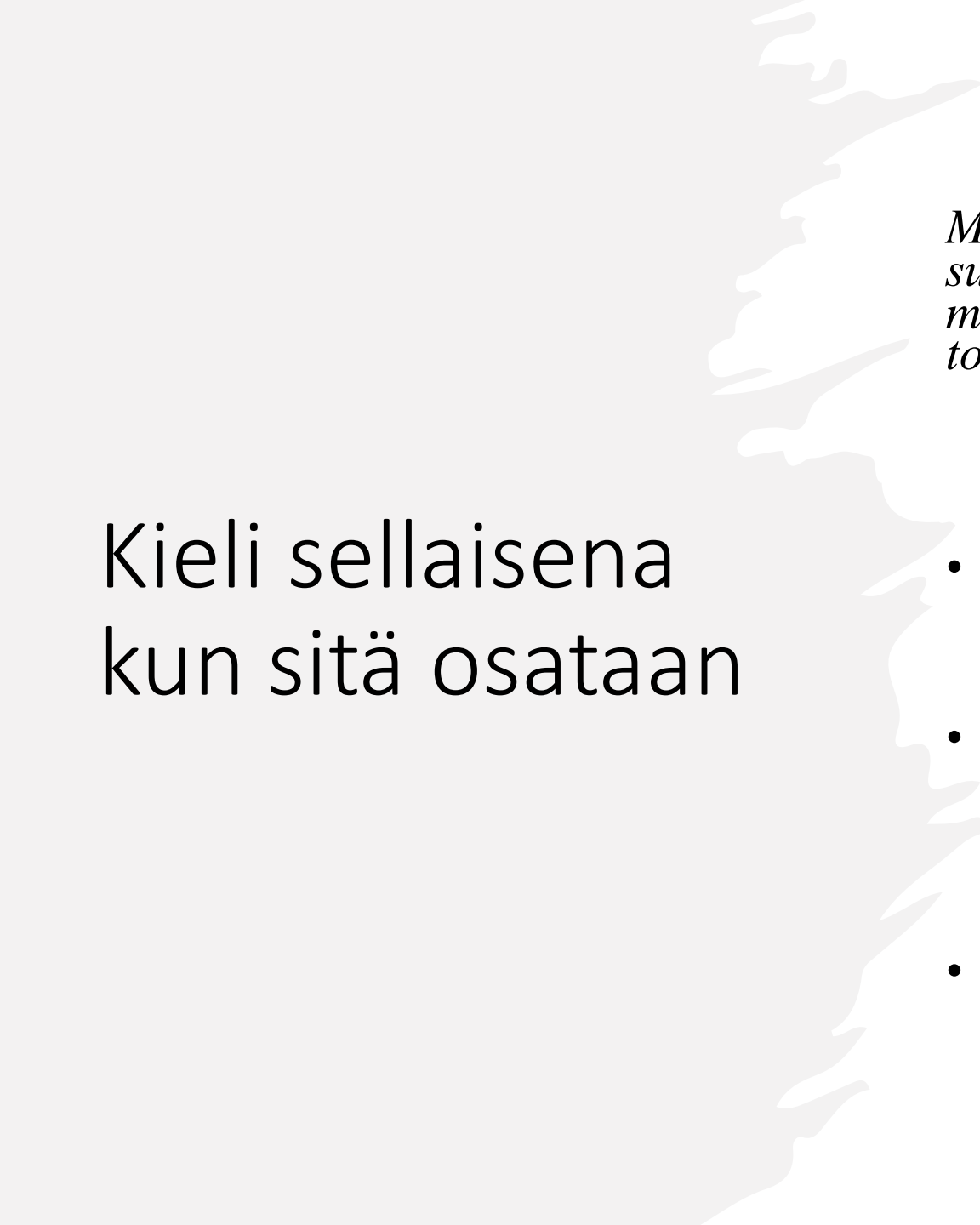
- Kielet ovat hierarkkisesti järjestyksessä
- Kieli identifioi ja luo rajoja
- Kieli määrittää sosiaalisia persoonia

(Therborn 2014)

Kieli
käyttöressurssina
vapaa-ajan
liikunnassa

*Se on tärkeää, että ei tarvitse miettiä,
meneekö se kieli täysin oikein.*

(Ohjaaja 1)

Meidän ohjaaja ei osaa suomea niin hyvin kuin suomalaiset ohjaajat... ja se on kaksi eri kieltä, me maahanmuuttajat ymmärrämme toisiamme paremmin kun toi... kun me puhutaan suomalaisten kanssa.

(Liikkuja)

Kieli sellaisena
kun sitä osataan

- Liikuntaryhmässä naiset odottivat ohjaajilta liikkeiden korjausta ja opetusta.
- Pelkkä näyttämällä ohjaaminen ei riitä, vaan liikkujien kanssa tarvitaan kommunikaatiota käyttämällä niitä kielellisiä ja muita resursseja, joita ryhmässä liikkuvilla naisilla on mahdollista ymmärtää.
- Ulkomaalaistaustaisen ohjaajan tekemät virheet rohkaisevat käyttämään suomen kieltä sellaisena kuin sitä osataan.

Kieleily

- Kieleily on kommunikointitapaa, jossa eri kieliä käytetään limittäin, ei ole niinkään tiedotettu käytäntö, vaan toimimista resursseilla, joita hallitaan.

Kieleilyssä eri kielten rajat ovat häilyviä, ilmaisuja käytetään sen mukaan, mitä osataan ja mitä keskustelukumppani saattaa ymmärtää.

- Virheitä ei katsota kieleilyssä puutteellisuudeksi, vaan arkisista toiminnoista selviytymiseksi
- Omalla kielellä aiheen tuntemus ja uuden sisällön käsitteistön omaksuminen auttaa paremmin hahmottamaan opittavan kielen käsitteistöä ja rakenteita.
- On tärkeää, että liikuntaan ja hyvinvointiin liittyvää tietoa voi käsitellä omalla kielellä, silloin myös suomeksi annettua tietoa pystyy vastaanottamaan paremmin.

(Bäckman & Pöyhönen 2020).

Käsitteet eivät tarkoita samoja asioita

Tina: Sport, se on säännöllisyys, säännöllinen fyysinen aktiivisuus, toivottavasti erillinen päivän muusta tekemisestä, koska arkityöt vaativat myös fyysistä voimaa, mutta se ei ole sama asia.

Eva: Entäs metsässä käveleminen, sellaiset asiat?

Tina: Sanoisin, että se on enemmän viihde, jos vertaa urheiluun, se on enemmän keskittynyt jollekin tavoitteelle, esimerkiksi mennä joku välimatka jossain ajassa

- Liikunta = sport (urheilu)
- Liikunta – urheilun kehyksessä – on tavoitteellista treenaamista, keskittymistä ja itsensä motivoimista, muuten itselle asetettuja tuloksia ei voi saavuttaa
- Liikuntaneuvonta ei välttämättä tavoita ulkomaalaistaustaisen henkilön ajatusmaailmaa, jos liikuntaa ymmärretään eri tavalla

Sanat: kollektiivinen tarinavarasto

Kollektiivinen tarinavarasto on eräänlainen yhteisomistuksessa oleva sana ja tarinavarasto

Sanat joita käytämme eivät ilmesty tyhjästä

Kulttuurinen konteksti vaikuttaa siihen, millaisia merkityksiä sanoille annamme

Käytämme sellaisia sanoja ja ilmaisuja, joita lähipiirissä ja julkisessa puheessa käytetään

(Hänninen 2002)

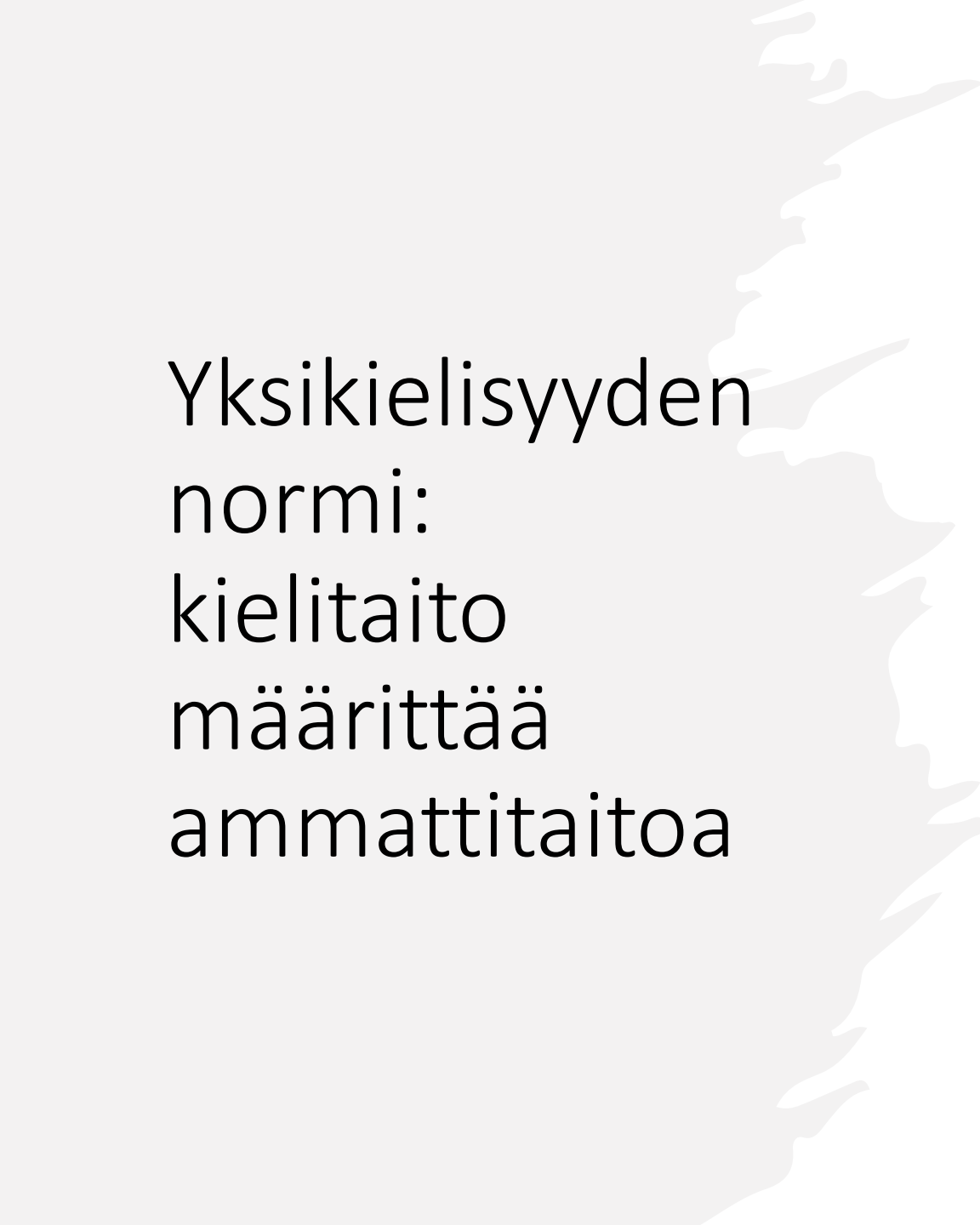
Kielet ovat hierarkkisesti
järjestyksessä

Monikielinen vai kielitaidoton?

- Monikielisyyttä ymmärretään kansallisvaltion kontekstissa useimmiten eliittien monikielisyytenä tai vähemmistöjen erikielisyytenä asettaen kieliä hierarkkiseen järjestykseen, jossa kansalliskielet ovat muita korkeammalla. → **Yksikielisyyden normi**
- Suomi ei ole vain etnisesti suomalaisen kieltä ja kielellinen osaaminen vuorovaikutuksessa voi olla myös muuta kuin kansallisten kielten virheetön puhuminen.

(Bäckman & Pöyhönen 2020)

Yksikielisyyden
normi:
kielitaito
määrittää
ammattitaitoa

Ohjaaja 2: Vesijumpasta ma sain niin hirveät hienot palautteet, siis joka kerta, kui palautteessa joku kirjoitti, että mä en koskaan ollut niin hyvässä vesijumpassa.

Eva: Keitä siinä ryhmässä oli?

Ohjaaja 2: Suomalaisia, kaikki suomalaisia, ja mutta sain myös semmoiset että, hirveä kieli... suomen kieli bla, blaa ja semmoista... mutta...

Yksikielisyyden normin purkaminen

- *Vaikka mä yritän puhua suomeksi, mutta joskus, kun sain itse pallon ja se lähti pois niin sanoin aih.... (kiroilu omalla kielellä). Kiva että me opimme toisia kieltä, mä voin sanoa jotain somaliksi, tai sitten joku sana arabiaksi, mutta mun oma kieli lyö läpi, koska sitä puhutaan ryhmässä eniten. Mutta suomi on pääkieli. Hyvä että ei tarvi mieltä, että puhunko minä oikein tai väärin tai mikä se on, toi päätteitä ja kaikki ja taipumuksia ja taipumuksia, okei se meidän sekokieli käy.*

(Ohjaaja 2)

- Monietninen yhteisö purki yksikielisyyden normia siten, että useiden kielten käyttämisestä tuli uusi normi.
- Monikielisyys vähensi painetta puhua suomea tai muita kieliä kieliopillisesti oikein.

Hierarkia luo kielellistä epäsymmetriaa

- Ei-syntyperäisen kielenkäyttäjän on ylitettävä sosiaalisia ja kielellisiä rajoja, jotka estävät käyttämästä olemassa olevaa kieliresurssia.
- Kun ohjaaja on itsekin ulkomaalaistaustainen, poistuu suomen kielen käyttämisessä **arvioiva ulottuvuus**. Vaikka ulkomaalaistaustainen ohjaaja puhuisi erinomaista suomea, on tilanne erilainen suhteessa siihen, jos puhumassa on syntyperäinen suomea puhuva henkilö.
- Nuorten ”huono suomi” on yksi tietoinen kielen käyttämisen performanssi, siinä ilmaistaan erontekoa stereotyyppisestä ja ymmärtämättömäksi mielletystä maahanmuuttajahahmosta.

(Lehtonen 2015)

Vieraskielinen ohjaaja esimerkkinä

Opettajana työskentelevä Paola, joka puhui itsekin hyvää suomea, näki ulkomaalaistaustaisen ohjaajan hyvän kielitaidon olevan rohkaiseva esimerkki, sillä ”ohjaajan suomen kielen puhuminen osoittaa, että oma kehittyminen paremmaksi puhujaksi on mahdollista”

(Kenttäpäiväkirja)

Syntyperäinen kielen puhuja on mitta, johon itsensä verrataan, mutta toinen ei-syntyperäinen toimi esimerkkinä, mihin voi kehittyä.

”Virheiden korjaaminen”

- Kun yhteinen sopimus puhekielen korjaamisesta puuttuu, saattavat kommentit olla sosiaalisia suhteita vahingoittavia.
- Vuorovaikutuksellinen häiriö - epäsymmetrisessä kielenkäytön tilanteessa syntyperäisen puhujan kielelliset korjaukset saattavat olla uhkana kasvojen säilyttämiselle.
- Ei-syntyperäisesti kieltä puhuvan kanssa kieliopillisia virheitä korjataan varsin rajoittuneesti tai korjauksia tehdään ”huomaamattomasti” ei-syntyperäisen puhujan sosiaalinen status säilyttäen.

(Kurhila 2000).

Kieli identifioi ja luo rajoja

Kieli erottaa

Raquel: Mä tunnen kun... kun vammainen henkilö, mulla on sellainen tunne, kun mä aa... en voi vastata heti, kun kysytään suomeksi, mulla tosi hankala, mä ymmärrän heti, mutta mulla todella vaikea puhua, sen takia mä en halua, että joku kysyisi minulta jotain... esimerkiksi liikunnan tunneilla mä aina seison takana ja mä ymmärrän, mutta mä en halua vastata, mä teen paljon virheitä ja.... aa taas se on maahanmuuttaja.

Eva: Onko virheen tekeminen huono?

Raquel: Minulle se on.

Lainauksessa puhuu ”maahanmuuttajapersoona”

Kieli yhdistää

Paola: Kun on ohjaajakin maahanmuuttaja, sit se syntyy sellainen tasaa-arvoisuus, tunne semmoinen, että me ollaan samassa veneessä... mä koittaa olla parempaa omalla alalla ja hän koettaa olla parempaa omalla alalla ja meillä on molemmilla haasteita (hiljaisuus).

- Monien kielten käyttö suomen rinnalla luo sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja läheisyyttä.
- **Valinta** käyttää monia kieliä viesti ilmapiiristä, jossa heikommallakin kielitaidolla on helppo olla mukana.
- Eri kielisten sanojen sisällyttäminen **purkaa kansallisen kielen hierarkkista asemaa** – vahvistaa eri taustaisten ihmisten tasa-arvoisesta asemasta ryhmässä.
- Ulkomaalaistaustainen ohjaaja toimii esimerkkinä siitä, että **sosiaalinen nousu** ja sen mukana yhteiskunnallisen aseman muutos on mahdollista

Kieli ilmapiirin luoja

- Yhtäältä naisten omakielinen puhe piirtää rajoja, kukin puhuu omissa porukoissa
- Toisaalta mahdollisuus puhua omalla kielellä on osoitus siitä, että eri kielillä puhuminen on sosiaalisesti hyväksyttyä.
- Näin omakieliset puhekuplat toimivat päinvastoin yhteyksien luoja, sillä paheksunnan puuttuminen kertoo läsnäolijoille kielellisen hierarkian puuttumisesta.
- Omalla kielellä puhuminen on siten yksi turvallisen ilmapiirin syntymisen tekijä, mikäli sen rinnalla on myös yhteisesti käytetty kieli.
- Muodostuuko omakielisestä puheesta rajoja vai ei, riippuu pukuhuoneessa vallitsevasta kokonaisvuorovaikutuksesta, ei niinkään yhdestä yksittäisestä tekijästä.

Puhumattomuus

- *Berit: No, minä aina ymmärrän, etten ole suomalainen. Ja kun käyt jossain ryhmässä, niin kyllä tässä voit esimerkiksi pukuhuoneessa ihmisten kanssa rupertella. Tietenkin en aloittaisi rupattelemaan tuntemattomien ihmisten kanssa, sanotaan niin, suomalaisten kanssa. He ovat sinulle tuntemattomia, niin miten voit rupertella heidän kanssa. Ja joka kerta siellä käyvät eri ihmiset. Jos olisi ryhmä, jossa koko ajan käyvät samat ihmiset, niin sinä voit tutustua heihin.*

Eva: Tulet ja kaikki ovat hiljaa?
Berit: Joo. Kaikki ovat hiljaa. He vaihtavat vaatteet hiljaa, laittoivat legginsit ja menivät saliin nostamaan painoja, sitten vaihtoivat vaatteet ja lähtivät pois. Maksimissa "Hei" ja "Heippa" ja siinä on kaikki. Oikeasti.
- Hyvän ilmapiirin muodostumisessa oli ylipäänsä merkitystä sillä, että pukuhuoneessa oli jatkuvaa keskustelua. Puhumattomuus oli teema, joka mietitytti.
- Keskustelut pukuhuoneessa vahvistavat joukkoon kuulumisen tunnetta, vaikka puhuttaisiin eri kielillä

Sosiaalinen persoona

- *”Minun kielitaitoni ei riitä” Ryhmänsä edessä ohjaaja on itsevarma kielenkäyttäjä, silti hän arvioi itsensä aika rankasti. Hänestä tulee ikään kuin toinen ihminen, epävarma ja puolikas.*

(Kenttäpäiväkirja)

- Siinä määriteltiin omaa sosiaalista persoona eli maahanmuuttajuutta, johon liittyy riittämättömyyttä ja osaamattomuutta.
- Sosiaalisen asemoinnin teorian mukaan ihmisten käsitys itsestään on dynaaminen ja muuttuu sitä mukaa, millaisissa vuorovaikutustilanteissa ollaan ja millaiset moraaliset järjestykset vuorovaikutusta ohjaavat.

(Davies ja Harré 1990)

Jakautuneet sosiaaliset tilat

*Ohjaaja paikansi itsensä paitsi suomen kielen heikkona puhujana myös sosiaalisena persoonana sanomalla: ”**tiedän oman paikkani Suomessa**”.*

Kun puhuimme naisten kotimaassa tapahtuneista asioista, koin puhuvani vahvojen, oman paikkansa ja osaamista tiedostavien ihmisten kanssa. Kun puhe siirtyi suomalaisen yhteiskunnan kontekstiin, esimerkiksi oman ammatin mukaisen työn etsimiseen tai kotimaassa hankitun koulutuksen hyödyntämiseen, puhe takertui ja oli enemmän katkonaista.

(Kenttäpäiväkirja)

- Ilmaisuu kertoo ”vajavaisesta tai puolikasta” minäkuvasta ja minäkuvan paikalta siirtymisestä.
(Hall 2019)

Kielen rooli minä-kuvan määrittäjänä

- **Kieli onkin yksi keskeinen sosiaalisen maailman rakennuspalikoista**, koska se joko mahdollistaa tai estää yhteisen tietovarannon äärelle pääsemistä.
- Koettu puutteellinen valtaväestön puhutun kielen taito lisää kokemusta sosiaalisesti heikosta asemasta yhteiskunnassa.
- Paikantamalla toisia ja itseä sosiaalisella arvoasteikolla rakennetaan enemmän tai vähemmän hierarkkisia asetelmia, joilla joko uusitaan tai puretaan tunnustuksen epäsuhtaa.

(Berger & Luckmann 1994; Huttunen 2020)

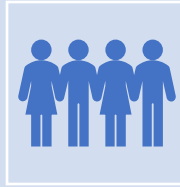

Kielet ovat ideologisia, sosiaalisia ja poliittisia konstruktioita

- Kielet määrittävät kuulumisia, sosiaalisia rajoja ja sitä, mikä on missäkin tilanteessa hyvää tai huonoa kieltä.
- Etnisen taustansa vuoksi ulkomaalaistaustaiset henkilöt joutuvat ponnekkaammin neuvottelemaan pätevyydestä toimia suomenkielisessä julkisessa elämässä, esimerkiksi liikunnan ammattilaisina.
- Näkökulmien valinnalla – miten suhtautumme kieliin ja niiden käyttämiseen – voimme tuottaa henkilölle tai ryhmälle statuksia: esimerkiksi ulkopuolisuutta, kuten maahanmuuttajuutta.
- Kielen käyttäminen on yhteiskunnallista vuorovaikutusta, jossa neuvotelaan identifioitumisesta ja asemoitumisesta sosiaalisessa järjestyksessä.

(Skeggs 2014)

Ohjatussa
liikuntaryhmässä
kieli merkillistyy:

Yhteisön luoja

Identifioitumisen välineenä ja
rajojen piirtäjänä

Ryhmäohjauksen sekä
liikuntatiedon välittäjänä.

Lähteet:

- Berger, P. L. & Luckmann, T. 1994. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen.
- Bäckman, L. & Pöyhönen, S 2020. Superdiversiteetti. Teoksessa: T. Martikainen & P. Pitkänen Muuttoliikkeiden vuosisata.
- Davies, B. & Harré, R. 1990. Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behavior* 20(1),
- Hall, S. 2019. Mitä on tekeillä? Esseitä vallasta, uusliberalismista ja monikulttuurisuudesta.
- Huttunen, R. 2020. Fraserin vaihtoehto Honnethin tunnustuksen monismille. Teoksessa: O. Hirvonen (toim.) *Tunnustuksen filosofia ja politiikka. Hegelistä nykypäivään.*
- Hänninen, V. 2002. Sisäinen tarina, elämä ja muutos.
- Kurhila, S. 2001. Asiantuntijuuden kerrostumia. Syntyperäiset ja ei-syntyperäiset suomenpuhujat virkailijoina ja asiakkaina. Teoksessa: J. Ruusuvuori, M. Haakkana & L. Raevaara (toim.) *Institutionaalinen vuorovaikutus. Keskusteluanalyttisiä tutkimuksia.*
- Lehtonen, H. 2015. *Tyylytellen: Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys monietnisessä Helsingissä.* Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Skeggs, B. 2014. *Elävä luokka.*
- Thernborn, G. 2014. *Eriarvoisuus tappaa.*